NAVOIY IJODIDA QANOAT TARANNUMI

JDPI O`zbektiliva adabiyoti
fakulteti 1 bosqich magistranti
Ahmadova Shohsanam Sodiq qizi

Annotatsiya. Qanoat - borida-yu yo‘g‘ida shukr qilmoq. Qanoat – dunyo noz -ne’matlari-yu boyliklaridan o`z ko`ngil mahzanini ortiq ko‘rmoq. Qanoat-taqdiri azalga rizolik. Qanoat… Shu birgina istilohning mazmun-mohiyatini anglab yetish, uni to‘la ifoda eta olish har kimga ham nasib etavermaydi. So`z mulkining sultoni hazrat Mir Alisher Navoiy o‘zining asarlari orqali ko‘pgina diniy, tasavvufiy, axloqiy istilohlar qatorida qanoat tushunchasiga ta’rif beradi.

Kalit so’zlar: qanoat, sabr, qone, “Mahbub ul qulub”, fazilat, tama, Shayx Shoh Ziyoratgohiy, Qur’on oyatlari, hadisi sharif.

Аннотация. Удовлетворение - это просто благодарность. Удовлетворение - это выход за пределы мирских удовольствий и богатств. Удовлетворение - это вечное согласие судьбы. Удовлетворение ... Не всем посчастливилось понять значение этого термина и уметь выразить его полностью. В своих произведениях Мир Алишер Навои, султан царства слов, определяет понятие удовлетворенности среди множества религиозных, мистических и моральных терминов.

Ключевые слова: довольство, терпение, кровь, «Махбуб уль-Кулуб», добродетель, желание, паломничество шейх-шаха, аяты Корана, хадисы.

Annotation. Satisfaction is just giving thanks. Satisfaction is to love one's own treasures more than the pleasures and riches of the world. Satisfaction is the eternal consent of destiny. Satisfaction… Not everyone is fortunate enough to understand the meaning of this term and to be able to express it fully. Through his works, Mir Alisher Navoi, the sultan of the realm of words, defines the concept of contentment among many religious, mystical, and moral terms.

Key words: contentment, patience, blood, "Mahbub ul Qulub", virtue, desire, Sheikh Shah Pilgrimage, verses of the Qur'an, hadith.

Qone tilanmas farzona, qanoat tuganmas xizona[1]

A.Navoiy

Alisher Navoiyning qanoat haqidagi mulohazalari “Xamsa”ning besh dostoni (“Hayrat ul -abror”ning beshinchi maqolati qanoat zikrida deb nomlangan), “Lison ut-tayr”, “Nazm ul- javohir”, “Arbain”, “Mahbub ul qulub” (2-qism 4-bob hamda 3-qismining 70,115,127-tanbehlari), ko`pgina g`azal va qit’alarida o‘z ifodasini topgan. Jumladan, “Qanoat zikrida ” deb nomlangan “Mahbub ul qulub” asarining 2- qism 4-bobida Navoiy qanoatni suvi tugamas chashmaga, hurmat mevalarini beruvchi daraxtga yoxud o`zi og`ir bo`lsa-da, oxir manzili farahbaxsh bo`lgan yo`lga qiyos etadi.

Chindan ham qanoatli insonning hech narsadan kami bo`lmaydi, hamisha atrofdagilarga mehr ulashgani bois el orasida hurmat qozonadi. Bu yo`lda turli jabr-sitamlarga duch kelsa-da, shayton hiylasi-yu nafs qutqusiga qarshi kurashishiga to`g`ri kelsa-da, erishajagi jannatdir.

Ma’lumki, Alisher Navoiyning ijodi islomiy ruhdagi adabiyotga mansub. “Mahbub ul qulub ” asari ham shunday xarakterga ega. Ushbu asarda yigirmadan ortiq Qur’oni karim oyatlari hamda hadisi sharifdan namunalar keltirilganligi fikrimizning yorqin dalilidir. Shuning uchun bo‘lsa kerak asardagi har bir fikrni Qur’on oyatlari yoxud hadisi qudsiylar orqali dalillash mumkin. Jumladan, Navoiyning qanoat haqidagi yuqorida keltirilgan fikrlariga mos ravishda, Qur’oni karimda shunday oyat keltiriladi: “Alloh (o`zi ) xohlagan kishilarining rizqini keng va (xohlagan kishilarning rizqini) tang qilur” (Ra’d surasi 25 –, 26- oyatlar)[2] yoxud “Biz , albatta, sabr etganlarni o`zlari qilib o`tgan go`zal amallari barobaridagi

[1] Mahbub ul qulub. Alisher Navoiy. Yangi asr avlodi. Toshkent-2019 276- bet

[2] Qur’oni karim va o`zbek tilidagi ma’nolar tarjimasi 252-bet

mukofot bilan taqdirlaymiz” (Nahl surasi)[1]. Hadisi sharifda esa shunday deyiladi: “Abdulloh ibn amr (r. a): “Kimki musulmon bo`lib, kifoya qilgudek rizqlangan bo`lsa va Alloh taolo o`sha bergan rizqiga qanoatli etib qo`ygan bo`lsa, batahqiq o`sha kishi najot topibdi”.

Navoiy qanoatli hamda mol-dunyo yig`ishga ruju qo`ygan insonlar haqida shunday deydi: “Shoh uldurkim olmag`ay va bergay. Gado uldurkim, sochmagay va tergay. Ulkim qanoat mo`tod bo`ldi - shoh va gado taraddudidin ozod bo`ldi”[2]. Ushbu ta’rifdan anglashimiz mumkinki, ijodkor qanoat qiluvchi insonni hech kimdan olmasa-da, barchaga beruvchi shoh deb, nafsi yo`lida xasislik qilib hech kimga bermay, faqat o`zi uchungina yig`ib-teruvchi insonlarni esa gado deb biladi.

Bu haqda Toho surasida shunday deyiladi: “Siz (kofirlardan ayrim) toifalarni sinashimiz uchun bahramand qilgan dunyo hayoti go`zalliklaridan iborat narsalarga ko`zingizni termultirmang, Robbingizning rizqi yaxshiroq va boqiyroqdir ”[3]. Qudsiy hadisda esa quyidagicha ta`kidlanadi: “Abu Hurayra: Rasulullоh aytganlar: “Bir bandaiki dunyoga hirs qo`ymasa, ya`ni oxiratni dunyodan avval qo`ysa yoki hojatidan ortiqroq mol jamlamasa, Alloh taolo uning qalbida hikmatni o`stiradi, tilda hikmatni gapirtiradi va qalb dunyoning ayblarini sezadi va dunyoning dardini va davosini ham ko`rgazadi va nihoyat Alloh taolo dunyoning ofat- balolaridan sog`-salomat chiqarib, jannatiga kirgizadi ”.

Shuni ta’kidlab o`tish joizki, Navoiy ushbu fikrlarining tasdig`i o`laroq qanoat bobida barchamizga o`rnak bo`la oluvchi hayot kechirdi. Uning el-yurt obodligi yo`lida o`z mablag`idan qanchadan qancha bino-yu imoratlar, ariqlar qurdirganligi, Kamoliddin Behzoddek yosh iste’dodlarga homiylik qilganligi yoxud shohning eng yaqin kishisi bo`lsa-da, oddiy insonlardek hayot kechirganligi fikrimizning yorqin dalilidir. Balki, Navoiy shu yo`l bilan haqiqiy shohlikka erishgan bo`lsa, ne tong!

---

[1] Qur’oni karim va o`zbek tilidagi ma`nolar tarjimasi 278-bet
[2] Mahbub ul qulub. Alisher Navoiy. Yangi asr avlodi. Toshkent-2019. 196-bet
[3] Qur’oni karim va o`zbek tilidagi ma`nolar tarjimasi. 321-bet Toho surasi 131- oyat

“Mahbub ul qulub”ning ushbu bobida qanoat fazilatiga qarama- qarshi tama illati keltiriladi: “Qanoatda nechakim, farog`bol, aksi tamada razolat va nakol”[1]. Ya`ni, qanoatda qancha rohat va farog`at bo`lsa, uning aksi bo`lgan tamada shuncha razillik va uqubat bor. Bu illatdan yiroq bo`lishning foydalari haqida so`z yuritar ekan ijodkor quyidagi ruboiy orqali fikrini yanada aniqlashtiradi:

Har kimki, qanoat taraf nisbati bor
Barcha el aro tavoze-u izzati bor,
Ulkim tama-u hirs bila ulfati bor,
Yaxshi- yomon ichra zillat-u nakbati bor.[2]

Ya’ni kimki qanoatli bo`lsa, el aro izzatga erishadi, nafs-u hirs ila do`st bo`lgan inson esa yaxshi –yomon ichra xor-u nahs ko`rinadi.

Shayx Shoh Ziyoratgohiy haqidagi hikoyat yuqoridagi fikrlarning tasdiqidir. Mazkur hikoyatda ilohiy sirlarni anglab yetgan Shayx Shoh Ziyoratgohiy qanoat ila yashab, qolgan umrini toat-ibodatga baxsh etishga qaror qiladi va o`zi ekin ekib kun ko`ra boshlaydi. Turli nazr-u niyozlarni, hatto podshohlikning unga taklif etgan suyurg`ollarini ham rad etadi. Shunday qanoati tufayli Shayx Allohning “azza man qanaa” (qanoat qilgan aziz bo`ladi) hukmi asosida ulug` martabaga erishadi. Endi Shayx Shohni ko`rib uning duosini olish uchun Hirot mansabdorlari, diniy ulamolari Ziyoratgoh qasabasiga uch shar’iy yo`l yurib keladigan bo`lishgan edi. Shayxning qo`llari teggan narsani ham aziz bilib, ko`zlariga surar, bundan oxiratda najot bo`lishiga-da ishonadigan bo`ldilar.

Mazkur hikoyatda ilgari surilgan g`oya zamon va makon tanlamas hikmat desak, hech mubolag`a bo`lmaydi. Negaki, har qaysi jamiyatda moddiyatga berilgan, nafsiga qul insonlar hamisha topiladi. Zakot-u hayitlik hadyalari neligini bilmaydigan “boy”larimiz bor ekanligi ham hech kimga sir emas.

Demak, Navoiy har qaysi jamiyatning “og`riq tishlari”dan bo`lgan “olg`uvchi g`aniylar”ini tama (hirs, ochko`zlik)dan yiroq bo`lib, qanoat sari yuzlanmoqqa chorlamoqda. Boisi, ijodkor ta’kidlaganidek, “Tama nomus uyini

[1] Mahbub ul qulub. Alisher Navoiy. Yangi asr avlodi. Toshkent-2019 196-bet
[2] Mahbub ul qulub. Alisher Navoiy. Yangi asr avlodi. Toshkent-2019 197-bet

kuydiruvchidirki, laimliq va razolatqa kamol andin, odamiylik va insoniyatqa zavol andin. Izzat xirmonini uchirguvchi, viqor shamin o`chirguvchi ham u”[1]. Ze’ro payg`ambarimiz (s.a.v) ta`kidlaganlaridek, “Boylik molning ko`pligi bilan emas, balki (chin) boylik nafsning boyligidir”[2].

Alloma ushbu fazilat haqida fikr yuritar ekan, tansixatlikning o`zi ham Allohga shukrona keltirib yashashga bois bo`lishini ta’kidlaydi: “Kafshsizlikdin malul bo`lmag`il, ayog`sizlarg`a boqib shukur qil”[3]. Yoxud “Badoe ul-vasat” devonining 41-qit’asida shunday deydi:

Ulki, iflosdin ayog`inda
Kafsh yo`li azmi chog`i yo`qtur oning,
Shukr qildik boqib birav sori,
Ki yururg`a ayog`i yo`qtur oning.

Bandalarning shukr qilishi hamda uning mukofoti haqida Qur’oni karimda shunday marhamat qilinadi: “Agar insonga o`z tomonimizdan rohatni torttirib, so`ngra uni undan tortib olsak, u, albatta, noumid va noshukr bo`lur. Agar unga yetgan qiyinchiliklardan so`ng ne’mat torttirsak, albatta: “Mendan yomonliklar ketdi” deydi. Albatta, u xursanddir va faxrlanuvchidir. Ammo sabr qilganlar va solih amallar qilganlargagina – ana o`shalarga mag`firat va katta ajr bor”[4]. Imom Muslim va Imom Ahmad shunday rivoyat qiladilar: “Rasulullоh (s.a.v) shunday dedilar: “Agar mo`minga xursandchilik yetsa, shukr qiladi. Bu unga xayrlidir. Agar unga biror zarar yetsa, sabr qiladi. Bu ham unga xayrlidir”.

Xulosa o`rnida shuni aytish joizki, har bir inson taqdir sinovlari oldida gangib qolmasligi, shukronalik uchun sabablarni ko`ra bilishi, taqdiri azalga qanoat hosil qilishi lozimki, shundagina inson nafaqat bu foniy dunyoda, balki boqiy dunyoda ham aziz va mukarram bo`ladi. Zero, shoir ta’kidlaganidek,

Xorlig`lar boshi tama bilgil
Doimo “azza man qanaa” (hadisi sharifdan) bilgil[5].

[1] Mahbub ul qulub. Alisher Navoiy. Yangi asr avlodi. Toshkent-2019. 196-bet
[2] Al-adab al-mufrad. Imom Ismoil al-Buxoriy. Qomuslar bosh tahririyati, Toshkent-1997
[3] Mahbub ul qulub. Alisher Navoiy. Yangi asr avlodi. Toshkent-2019 286-bet 127- tanbeh
[4] Qur’oni karim va o`zbek tilidagi ma`nolar tarjimasi, Hud surasi 9,10,11-oyatlar
[5] Mahbub ul qulub. Alisher Navoiy. Yangi asr avlodi. Toshkent-2019 254-bet

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy , Mahbub ul-qulub, “Yangi asr avlodi”,Toshkent- 2019
2. Alisher Navoiy, Mahbub ul qulub,Hozirgi o`zbek tiliga tabdil, “Sano-standart”, Toshkent-2018
3. Alisher Navoiyning asarlari tilining izohli lug`ati, to`rt tomlik, O`zbekiston SSR. Toshkent. “Fan” 1983
4. Alisher Navoiy, Arbain, “Meros”, Toshkent -1991
5. Alisher Navoiy, Qit`alar, fardlar, ruboiylar tuyuqlar, “G`afur G`ulom” nashriyoti, Toshkent-1968
6. Qur’oni karim va o`zbek tilidagi ma`nolar tarjimasi “HILOL-NASHR”. Toshkent-2018
7. Al-adab al-mufrad. Imom Ismoil al-Buxoriy. Qomuslar bosh tahririyati, Toshkent-1997